

Kraków, dn. 17. 07. 2023 r.

Prof. dr hab. n. o zdr. Marta Makara-Studzińska
Kierownik Zakładu Psychologii Zdrowia
Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum
e-mail: marta.makara-studzinska@uj.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Pauliny Adamczyk

w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki socjologiczne

**pt., „WSPARCIE W KRYZYSIE. ROLA WSPARCIA SPOŁECZNEGO W SYTUACJI
ZAGROŻENIA SUICYDALNEGO WŚRÓD MŁODZIEŻY”**

Promotor: dr hab. Alicji Łaskiej-Formejster, prof. UŁ

Rosnąca liczba kryzysów, w tym kryzysów suicydalnych, wśród dzieci i młodzieży wydaje się charakterystyczne dla współczesności w ogóle (WHO 2022). Pewne rozwiązania systemowe i instytucjonalne wraz z dynamiką zmian i zwiększającej się złożoności życia społecznego, wpływają natomiast niekorzystnie na ich skalę, co stanowi jedną z cech problemów społecznych.

Według opublikowanego 17 kwietnia 2023 roku raportu z badania, aż 65,9% badanych chciałoby mieć więcej szacunku do samego siebie, a 58,4% czuje się czasem bezużyteczna. Co trzeci badany (37,5%) czuje się samotny i aż 10,5% uważa, że nie ma nawet jednej osoby w swoim otoczeniu, która go w pełni akceptuje. Wskazano również na trudne sytuacje w rodzinach, aż 12% badanych czuje się niekochana przez swoich rodziców, a 11,3% zaniedbana przez nich. Jednocześnie to w rodzicach młode osoby poszukują wsparcia - w trudnych sytuacjach, 53,2% zwraca się właśnie do nich. Zebrane dane dotyczące zachowań samobójczych i autoagresywnych są również niepokojące. Aż 39,2% badanych myślało o podjęciu próby samobójczej, 25,9% mówiło o samobójstwie, a 18,6% planowało samobójstwo. Podjęcie próby samobójczej zadeklarowało 8,8% badanych, a dokonywanie

samookaleczeń 16%. Jednocześnie zdecydowana większość badanych (68,5%) nigdy nie korzystała ze wsparcia psychologa w szkole lub poza nią (Dębski, Flis 2023).

W socjologii problemów społecznych podstawę stanowi nie tylko zrozumienie danego problemu, ale także rozpoznanie oraz wskazanie kierunku zmian służących poprawie sytuacji, co wiąże się z pragmatycznym podejściem do zjawisk. Socjologowie zajmują się zazwyczaj cechami i udziałem struktur oraz instytucji, które dostarczają wsparcia. W Polsce brak jest aktualnych badań socjologicznych, które opisują zjawisko kryzysu dzieci i młodzieży oraz oczekiwanego i otrzymywanego przez nie wsparcia społecznego w perspektywie specjalistów. Stąd też projekt badawczy Doktorantki stanowi cenne uzupełnienie dotychczasowego stanu badań. Autorka zaprojektowała interesujące badanie naukowe. Innowacyjność podjętych badań dotyczy przede wszystkim wyboru badanej grup- profesjonalistów od zdrowia psychicznego z doświadczeniem zawodowym pracujących z osobami młodymi w kryzysie.

Rozprawa doktorska liczy 326 stron, zawiera 8 tabel, 14 rysunków, 1 wykres, spis tabel, rysunków i wykresów oraz aneks z załącznikami: Załącznik 1. Scenariusz wywiadu - wizytatorzy z kuratorium oświaty, Załącznik 2. Obszary tematyczne wraz z przykładowymi pytaniami – specjaliści. Rozprawę wieńczy obszernie piśmiennictwo oraz streszczenia pracy w języku polskim i angielskim. Dysertację opracowano na podstawie analizy dostępnej literatury przedmiotu oraz w oparciu o wyniki przeprowadzonych innowacyjnych badań własnych.

Część teoretyczna rozprawy jest obszerna i w pełni umożliwia postawienie szczegółowych celów badawczych, opracowanie założeń o wzajemnych zależnościach oraz wskazuje na kierunki wnioskowania. W części teoretycznej Doktorantka opisała różne definicje, koncepcje i kategoryzacje, kluczowych dla podjętego tematu pojęć. Następnie dokonała operacjonalizacji tylko do tych, którymi posługiwała się projektując badania własne. Jako socjolożka skupiała się na środowiskowych czynnikach kryzysogennych ryzyka zagrożenia suicydalnego wśród dzieci i młodzieży takich jak: rodzina, szkoła oraz grupa rówieśnicza. W ramach badań Autorka dysertacji uwzględniła także ich rolę ochronną, odwołując się do strukturalnego ujęcia wsparcia społecznego i źródeł, z których może ono pochodzić, wyodrębniając rodzinę, szkołę oraz specjalistów od zdrowia psychicznego. W kategorii wsparcia rozróżniła wsparcie oczekiwane od otrzymywanego, a więc to, na które zdaniem badanych pacjenci zgłaszają zapotrzebowanie oraz to, jakie w rzeczywistości otrzymują. W tym kontekście skorzystała z funkcjonalnego podejścia do wsparcia społecznego i typologii wyróżniającej cztery rodzaje wsparcia: wsparcie

instrumentalne (udzielanie bezpośredniej pomocy), wsparcie informacyjne (udzielanie informacji pomocnej w wyjściu z kryzysu), wsparcie emocjonalne (polegające na empatii, zainteresowaniu i troski) oraz wsparcie oceniające (udzielane poprzez wyrażanie akceptacji jednostki i pozytywny wpływ na jej poczucie własnej wartości). Poprzez kategorię młodzieży Doktorantka rozumiała jednostki będące w okresie adolescencji, trwającym od ok. 10 r.ż. do do ok. 22 r.ż. W ramach wsparcia profesjonalnego, udzielanego w poradniach zdrowia psychicznego przy oddziałach, kategoria młodzieży dotyczy osób od 12 lub 13 r.ż. do pełnoletności lub 21 r.ż. w przypadku kontynuowania nauki. W realizowanym badaniu Doktorantka skupiła się na osobach niepełnoletnich, którzy podlegają opiece rodzica lub opiekuna prawnego, tj. którzy nie ukończyli jeszcze 18 roku życia.

Rozważania Doktorantki są merytoryczne, charakteryzują się wnikliwością, szczegółowością oraz świadczą o dużym znawstwie problematyki. Ta część rozprawy doktorskiej napisana jest poprawnie pod względem językowym i jest niezmiernie ważne w sposób komunikatywny. Wywód teoretyczny jest poprowadzony w sposób logiczny i uporządkowany.

W części empirycznej Doktorantka zaprezentowała metodologię swojego projektu badawczego, podając cel i założenia pracy. Opisała także materiał i zastosowane narzędzia badawcze. Dokładnie przedstawiła organizację badań własnych. Zaprezentowała wyniki, przeprowadziła ich dyskusję.

W realizowanych badaniach Autorka dysertacji skupiła się na społecznym kontekście wsparcia społecznego wobec dzieci i młodzieży w kryzysie. Chociaż tytuł pracy wskazuje na kryzysy suicydalne u młodzieży jako najważniejszy wątek rozważań, zebrany materiał empiryczny jest wzbogacony o szerszą perspektywę. Celem badania było poznanie zjawiska wsparcia w kryzysie suicydalnym u młodzieży z perspektywy pracujących z nią specjalistów. Badanie zmierzało do wyjaśnienia jaką rolę w kryzysie młodej jednostki pełni rodzina i szkoła. Uwzględniając społeczny kontekst i funkcję rodziny i szkoły, Doktorantka dążyła także do rozpoznania i opisanego wsparcia otrzymywanego oraz oczekiwanego przez młodzież, które identyfikowali specjaliści na podstawie swoich doświadczeń.

Doktorantka postawiła następujące pytania badawcze:

Kryzys i czynniki kryzysogenne:

1. Jakie są najczęstsze zaobserwowane przyczyny kryzysów dzieci i młodzieży?
2. Jaką rolę w tym zakresie pełni rodzina?
3. Jaką rolę w tym zakresie pełni szkoła?
4. W jaki sposób można zredukować liczbę kryzysów dzieci i młodzieży?
5. Jaką rolę w tym zakresie pełnią: rodzina, szkoła, profesjonaliści?

Wsparcie społeczne dzieci i młodzieży w rodzinie:

1. Czym powinno charakteryzować się wsparcie dzieci i młodzieży w kryzysie - udzielane przez rodziców?
2. Jakiego wsparcia od rodziców potrzebują dzieci i młodzież?
3. Jakie wsparcie dzieci i młodzież otrzymują od rodziców w rzeczywistości?

Wsparcie społeczne dzieci i młodzieży w szkole:

1. Czym powinno charakteryzować się wsparcie dzieci i młodzieży w kryzysie udzielane w szkole?
2. Jakiego wsparcia od szkoły potrzebują dzieci i młodzież?
3. Jakie wsparcie dzieci i młodzież otrzymują od szkoły w rzeczywistości?

Wsparcie profesjonalne dzieci i młodzieży:

1. Jakie czynniki wpłynęły na pogorszenie się zdrowia psychicznego wśród dzieci i młodzieży?
2. Jakie czynniki utrudniają dostarczenie odpowiedniego wsparcia jednostce w kryzysie?
3. W jaki sposób przebiega współpraca z rodzicami pacjentów?
4. W jaki sposób obecna reforma odpowiada na potrzeby psychiatrii dzieci i młodzieży w ocenie badanych?

W oparciu o postawione pytania badawcze, analizę literatury i danych statystycznych

Doktorantka sformułowała cztery hipotezy:

H1. Zaburzenia relacji w środowisku rodzinnym stanowią największe zagrożenie kryzysem suicydalnym dla adolescentów.

H2. Problemy młodzieży nie są utożsamiane przez rodziców z problemami w systemie rodzinnym.

H3. Młodzież w kryzysie nie otrzymuje oczekiwanego wsparcia.

H4. Wsparcie profesjonalne, pomimo wprowadzanych zmian, nie jest w stanie odpowiedzieć na potrzeby młodzieży w kryzysie.

Metoda, którą wybrała Doktorantka opierała się na wywiadach z osobami zajmującymi się zawodowo sytuacjami kryzysowymi u młodzieży z poziomu opieki psychiatryczno-psychologicznej (specjaliści od zdrowia psychicznego) oraz oświaty (wizytatorzy z kuratoriów oświaty). Dobór specjalistów od zdrowia psychicznego uczestniczących w badaniu był celowy. Doktorantka przyjęła następujące kryteria doboru do grupy: 1) wykonywanie pracy psychologa, psychoterapeuty, psychiatry lub terapeuty środowiskowego, 2) praca z dziećmi i/lub młodzieżą, 3) praca w ramach I, II lub III poziomu referencyjności lub w poradni psychologiczno-pedagogicznej, 4) doświadczenie minimum 1 roku w pracy o takim charakterze.

W przypadku wizytatorów byli oni wskazywani przez osobę pełniącą funkcję dyrektora w danym kuratorium oświaty.

Doktoranta opracowała Autorskie narzędzia badawcze. Ze względu na zróżnicowanie osób badanych powstały trzy scenariusze: dla specjalistów pracujących w oddziałach stacjonarnych, dla specjalistów pracujących w poradniach i centrach oraz dla wizytatorów z kuratorium oświaty. Użycie narzędzia badawczego poprzedziły badania pilotażowe w marcu i kwietniu 2021 roku. W pierwszej połowie marca 2021 roku Doktorantka wysłała do kuratoriów oświaty oficjalne listy z krótkim opisem badania oraz prośbą o wskazanie osób do wywiadu. Cztery kuratoria zgodziły się na udział w badaniu w celu opowiedzenia o przebiegu pracy w tej szczególnej sytuacji kryzysowej oraz swoich doświadczeniach współpracy z dyrektorami w tym zakresie. Wywiady z wizytatorami odbyły się w dniach 16-27.04.2021

Ponadto Doktorantka wysłała listy wyjaśniające cel i zakres badania wysłane do 16 oddziałów stacjonarnych oraz 19 poradni psychologiczno-pedagogicznych, w których pracują specjaliści od zdrowia psychicznego. Po uzyskaniu świadomej i dobrowolnej zgody na udział w badaniu Autorka dysertacji prowadziła wywiady w następujący sposób: a) stacjonarnie, tj. w kontakcie *face-to-face* (4 wywiady), b) jako video rozmowa poprzez Microsoft Teams, Zoom, WhatsApp lub Messenger (6 wywiadów) oraz telefonicznie (20 wywiadów).

Pierwszy okres realizacji wywiadów przypadł na czas marzec-czerwiec 2021 roku, drugi natomiast dwa lata później, tj. styczeń-kwiecień 2023 roku. Zastosowano kodowanie otwarte. W celu opracowania materiału empirycznego, Doktorantka użyła programu Microsoft Word.

W grupie specjalistów w zakresie zdrowia psychicznego w badaniu wzięło udział 26 osób:

- a) 20 osób będących psychologami i/lub psychoterapeutami z ukończoną specjalizacją w konkretnym nurcie lub w trakcie takiej specjalizacji, w tym jedna osoba zajmująca się arteterapią,
- b) 5 osób będących lekarzami o specjalizacji z psychiatrii dzieci i młodzieży, w tym jedna osoba była również seksuologiem klinicznym, a jeszcze inna była również seksuologiem i psychoterapeutą,
- c) 1 osoba będąca terapeutką środowiskową.

Grupa specjalistów w zakresie zdrowia psychicznego biorących udział w badaniu była sfeminizowana, tj. wśród 26 badanych było 3 mężczyzn i 23 kobiety. Choć badania jakościowe w żaden sposób nie są reprezentatywne, to tak rozłożone proporcje przypominają rzeczywistą sytuację sfeminizowania, szczególnie wśród osób będących psychologami i psychoterapeutami.

Pomimo zrealizowania 4 wywiadów z wizytatorami, to w ramach badanej grupy wzięło udział łącznie 7 osób (6 osób pełniących funkcję wizytatora w momencie prowadzenia badań,

- a) 1 osoba pełniąca funkcję wizytatora w przeszłości, a od kilku lat pełniąca funkcję zarządzającą w kuratorium.

W badanej grupie wizytatorów było 2 mężczyzn oraz 5 kobiet.

Najważniejszym źródłem danych w prowadzonym przez Doktorantkę projekcie badawczym były wywiady ze specjalistami w zakresie zdrowia psychicznego. Wywiady z wizytatorami z kuratoriów oświaty dotyczyły przede wszystkim współpracy ze szkołami, funkcjonowania w ogóle oraz potencjalnych czynników kryzysogennych, które pojawiały się u młodzieży.

Zastosowane przez Doktorantkę narzędzia badawcze oraz metodyka badań w ocenie Recenzenta zostały użyte prawidłowo, odpowiednio i adekwatnie. Wskazują także na bardzo duże umiejętności Doktorantki w tym obszarze.

W kolejnym rozdziale Doktorantka przedstawiła swoje wyniki badań. Zgromadzony materiał empiryczny umożliwił zrealizowanie przyjętego celu badawczego dotyczącego rozpoznania zjawiska wsparcia w kryzysie suicydalnym u młodzieży z perspektywy pracujących z nią specjalistów. Uzyskane informacje pozwoliły Doktorantce wyjaśnić rolę rodziny i szkoły w kryzysach młodych osób, zarówno jaką pełnią, jak i jaką powinny pełnić, a także poznać perspektywę specjalistów dotyczącą „diagnozowanego” przez nich wsparcia oczekiwanego przez dzieci i młodzież.

Odnosząc się do H1. Zaburzenia relacji w środowisku rodzinnym stanowią największe zagrożenie kryzysem dla adolescentów – Hipoteza została potwierdzona.

Badani specjaliści jednogłośnie wskazali rodzinę jako główny czynnik kryzysogenny u dzieci i młodzieży. Wśród powszechnie rozumianych dysfunkcyjności rodziny wymieniano przede wszystkim przyjętą w wielu domach jako metodę „wychowawczą” przemoc fizyczną i psychiczną, a także występujące uzależnienia rodziców. Co jednak ważniejsze, badani wymienili szereg postaw i działań rodziców, które nie będąc dysfunkcyjnymi lub nie mając cech zaniedbywania dzieci, krzywdzą równie mocno. Wśród nich wskazano chociażby na wyraźne problemy w budowaniu więzi z dzieckiem, brak zainteresowania lub nadmierną kontrolę i nadopiekuńczość czy stawianie wysokich wymagań i oczekiwań. Badani specjaliści, odwołując się do swoich doświadczeń zawodowych, nie mieli najmniejszego problemu z przytaczaniem przykładów ze swoich gabinetów lub oddziałów, które ilustrowały ich ogólne opinie. Badani podkreślali bowiem, że posiadanie wsparcia w rodzinie i bezpiecznych relacji z rodzicami stanowi powłokę chroniącą przed wieloma innymi czynnikami kryzysogennymi.

H2. Problemy młodzieży nie są utożsamiane przez rodziców z problemami w systemie – hipoteza została potwierdzona. Według badanych specjalistów w zakresie zdrowia psychicznego kryzys dotykający dziecko często bywa konsekwencją problemów, które występują w rodzinie. Z ich doświadczenia zawodowego wynika natomiast, że rodzice tego nie zauważają, przenosząc odpowiedzialność na inne konteksty, np. środowisko szkolne, rówieśnicze lub na media. Z wypowiedzi badanych wynika, że rodzice zauważają swoją rolę w kryzysie dziecka lub nastolatka dopiero w ramach któregoś ze spotkań konsultacyjnych z psychologiem lub psychoterapeutą. Często jednak rodzice w ogóle nie przyjmują do

świadomości, że mogli znacząco przyczynić się do kryzysu dziecka, nie podejmują więc współpracy ze specjalistą uznając, że to młoda jednostka ma problem, który musi rozwiązać. Z odmową spotykają się także często sugestie podjęcia własnej terapii indywidualnej przez rodzica lub terapii rodzinnej. Chociaż badani wspominali również o rodzinach zaangażowanych, to współpraca z rodzicami dużo częściej opisywana była jako trudna, a nawet stresująca dla samych specjalistów.

H3. Młodzież w kryzysie nie otrzymuje oczekiwanego wsparcia – hipoteza została potwierdzona. W obu przypadkach badani podkreślali rolę wysłuchania dziecka lub nastolatka oraz rozmawiania z nim w sposób szanujący jego perspektywę i nieoceniający. Tego dotyczyły najczęściej formułowane rekomendacje, szczególnie dla rodziców, gdyż wcześniej to te braki wymieniono jako potencjalne źródła kryzysów u młodych jednostek. Badani wskazali również na lekceważenie próśb osób niepełnoletnich o zapisanie ich na konsultację psychologiczną, która wymaga zgody opiekuna prawnego.

H4. Wsparcie profesjonalne pomimo wprowadzanych zmian nie jest w stanie odpowiedzieć na potrzeby młodzieży w kryzysie – hipoteza została potwierdzona.

Według badanych specjalistów psychiatria dzieci i młodzieży przez lata była zaniedbywana na różnych polach. Wprowadzana w ostatnich latach systemowa reforma uznana została przez nich za krok w dobrym kierunku, jednak wykonany zdecydowanie za późno i w nie do końca dobrze przemyślany sposób. Zdaniem rozmówców rzeczywistość odbiega od założeń i idei zawartych w reformie, przy czym za jeden z największych problemów uznano niewłaściwe funkcjonowanie poziomów referencyjnych. Kolejki młodych pacjentów chcących zapisać się na wizytę u psychologa lub terapeuty w ramach I poziomu referencyjnego (w którym nie jest potrzebne skierowanie) są na tyle długie, że zazwyczaj nie udaje się spełnić założenia o szybko dostępnej pomocy. Tym samym, u oczekujących pacjentów kryzysy rozwijają się do takiego stopnia (w tym do kryzysu suicydalnego), że potrzebna jest konsultacja psychiatryczna. Psychiatra natomiast nie jest zatrudniany w ramach I poziomu. Zdaniem badanych najlepszą odpowiedzią na kryzysy dzieci i młodzieży będzie nie tylko zadbanie o wsparcie profesjonalne, ale przede wszystkim o źródła kryzysów, w tym rodzinę.

W ocenie Recenzenta na uwagę zasługuje doskonale referowanie wyników badań, oraz wnikliwa analiza zgromadzonego na podstawie wywiadów materiału badawczego. Doktorantka świetnie poradziła sobie z bardzo dużą liczbą szczegółowych informacji

zawartych w materiale badawczym, które zaprezentowała w logiczny i syntetyczny sposób, co pozwoliło na wykrycie zasadniczych prawidłowości występujących w badanej grupie.

W dyskusji wyników Autorka odniosła się do wyników innych badań starając się pokazać na ich tle swoje rezultaty. Dyskusja przeprowadzona jest bardzo rzeczowo i dokładnie, co świadczy o dobrym warsztacie naukowym. Literatura przedmiotu, będąca podstawą pracy jest obszerna i aktualna. Ponadto Doktorantka na podstawie analizy wyników swoich badań opracowała rekomendacje dotyczących przebiegu relacji rodziców z dzieckiem, funkcjonowania szkoły, czy opieki profesjonalnej w zakresie zdrowia psychicznego.

Jako Recenzentka pragnę podkreślić, iż Doktorantka dokonała krytycznej analizy swoich badań, dowodząc świadomości ich ograniczeń. Kolejność rozdziałów jest poprawna. Praca została zredagowana bardzo starannie i poprawnie. Błędy literowe i stylistyczne zdarzały się niezmiernie rzadko. Z formalnego punktu widzenia oceniana rozprawa jest napisana poprawnie. Podstawy teoretyczne, plan badań i jego realizacja nie budzą żadnych zastrzeżeń, a wręcz przeciwnie wskazują na bardzo duże kompetencje Doktorantki. Należy podkreślić, iż w realizacji programu badań oraz redagowaniu tekstu Autorka wykazała się doskonałym rozeznaniem zastanej wiedzy oraz dojrzałością warsztatu badawczego. Badania niewątpliwie były czasochłonne, wymagały pracowitości, dokładności i rzetelności. Rozprawa doktorska jest nowoczesnym i oryginalnym rozwiązaniem ważnego problemu naukowego i stanowi twórczy wkład w rozwój nauki.

Podsumowując, rozprawa doktorska mgr Pauliny Adamczyk pt. *„Wsparcie w kryzysie. Rola wsparcia społecznego w sytuacji zagrożenia samobójczego wśród młodzieży”* spełnia warunki określone w art.179 ust.7 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. wprowadzającą ustawę-Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018r. poz.1669) oraz art.187 ust 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018(Dz.U. z 2022r.poz.574 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. z 2017 poz.1789). Dysertacja doktorska spełnia wszelkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim, to jest stanowi oryginalne rozwiązanie zagadnienia naukowego oraz dowodzi ogólnej wiedzy teoretycznej w dyscyplinie nauki socjologiczne oraz umiejętność prowadzenia pracy naukowej , dlatego mam zaszczyt przedstawić Wysokiej Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie nauki socjologiczne wniosek o dopuszczenie mgr Pauliny Adamczyk do dalszych etapów przewodu doktorskiego.